

Gənc tədqiqatçılar

ALİ ÖZKAN MANAV “SİMFONİETTA”

Aysel ƏSƏDOVA

Məqalədə gənc nəsil türk bəstəkarı Ali Özkan Manavın həyat və yaradıcılığı verilmiş, eləcə də “Simfonietta” adlı əsərinin təhlili aparılmışdır. Bəstəkar “Simfonietta” adlı əsərini A. Adnan Sayqunun “Simli Kvartet”indən ilhamlanaraq bəstələmişdir. Bu əsərin bir başqa özəlliyi ondan ibarətdir ki, əsərin 2 ci hissəsi “Azərbaycan Şəhidlərinə” adlanır, 20 yanvar faciəsinə həsr olunub.

Açar sözlər: bəstəkar, ənənəvi musiqi, faktura, üslub, dünya musiqisi, məqam

Araşdırma mövzusu olaraq seçdiyim bəstəkar Ali Özkan Manav, son iki əsrdə əsərlər hazırlayan gənc nəsil türk bəstəkarlarından biridir. Bəstəkarımız Adnan Sayqunun tələbəsi olduğu üçün mənəvi olaraq “Türk beşliyi”¹nə bağlıdır. Manav bugünkü musiqidəki yenilikləri izləyir, musiqi diliylə keçmişinə bağlılığını nümayiş etdirərkən, *köhnə* və *yeni* ilə birlikdə musiqiyə fərqli prizmadan baxa bilir. Bu məqalədə Özkan Manavın tərcümeyi-halı, musiqi dilinin dinamikası inkişafı, “Simfonietta” əsərinin təhlili aparılmışdır.

Özkan Manav 1967 -ci ildə Manisada anadan olub. İbtidai təhsilinə İstanbulda başlayan Manav, musiqiyə ilk addımını 1970-ci illərin ortalarında ailəsi tərəfindən satın alınan piano ilə atmışdı. Özündən bir yaş böyük qardaşı ilə birlikdə qısa müddətdə bir qadın müəllimədən fortepiano dərsləri alır. O dövrdə Türk cəmiyyətində musiqi ilə məşğul olmaq ciddi qəbul olunmurdu. Özkan Manavın musiqiyə marağı yeniyetmə yaşlarında daha da güclənməyə başlayır. O zaman TRT 3 -də yayımlanan “Sabah Konsertləri” və “Barok Musiqisi” kimi musiqi proqramlarını maraqla izləyirdi. Pianoda ifa etdiyinə görə fortepiano üçün yazılan əsərlər daha çox diqqətini cəlb edirdi. O zaman evlərinə gələn piano akkordeonçusunun məsləhəti ilə Hülya Saydamla tanış olan Özkan Manav ilk dəfə 1979 -cu ildə sisteməlik

olaraq piano dərslərinə başlayır. Hülya Saydam o dövrdə çox məhsuldar bir konsert pianoçusu idi.

1980-1981-ci illərdə ilk dəfə olaraq bəstəkar kimi özünü sınağa başlayan Manavın ilk yazıları Bethoven və Şopenin təsirinə malik idi. Manavın piano dərslərində kompozisiya üzərində işləmək meylini gören Hülya Saydam, onu Memar Sinan Universiteti Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsinə daxil olmağa təşviq etdi. Saydamın Özkan Manavı konservatoriyaya yönləndirməsinin ən əhəmiyyətli səbəblərindən biri, Adnan Sayqun, İlhan Usmanbaş və Cengiz Tanç kimi çox əhəmiyyətli bəstəkarların o dövrdə məhz bəstəkarlıq fakültəsində fəaliyyətlərinə görə idi.

Özkan Manav 1984 -cü ilin yazında Beşiktaş Atatürk Liseyini bitirdikdən sonra konservatoriyanın imtahanına hazırlaşmağa başladı. Ercivan Saydam və Babür. Tongur ilə sıx hazırlıq işləri gedirdi. Qəbul imtahanını verən Manav, 1984 -cü ildə Mimar Sinan Universiteti Dövlət Konservatoriyası bəstəkarlıq fakültəsinə daxil oldu. Harmoniya və kontrapunkt fənnləri üzrə Ercivan Saydamın sinfində, kompozisiya və polifoniya üzrə isə Adnan Sayqun və İlhan Usmanbaşın sinfində dərslər almışdır.

¹ Türk beşliyi- cumhuriyyət dövründə M.K.Atatürkün təşəbbüsü ilə xaricdə təhsil almış 5 bəstəkar: Ahmet Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Ülvi Cemal Erkin, Necil Kazım Akses, Ferit Alnar. Türk klassik bəstəkarlıq məktəbinin baniləri hesab olunurlar.

1991 -ci ildə Adanan Saygunun ölümü ilə əlaqədar olaraq Manav İlhan Usmanbaşın kompozisiya sinfine keçdi və eyni ildə bakalavr təhsilini tamamladı. Məzun olduqdan sonra Mimar Sinan Universiteti Dövlət Konservatoriyasına tədqiqat köməkçisi kimi işə qəbul edilir. Bu dövrdə İlhan Usmanbaşla birlikdə kompozisiya çalışmalarına davam edərək, 20-ci əsrin ikinci dövrünün anlayışlarını və yazı üslubunu, texnikasını öyrənmək imkanı da qazanır. 1994 -cü ildə magistr təhsili alıb, elmi dərəcə almaq üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarına gedir.

1996 -cı ildə doktorantura təhsili üçün təqaüdlə Boston Universitetinə Ali Təhsil Təşkilatının Tədqiqatçı köməkçisi kimi göndərilir. Burada Lukas Foss və Marjorie Merrymandan bəstəkarlıq üzrə dərslər aldı. Bu müddət ərzində konsertləri daima izləyir və Boston Universitetinin çox zəngin kitabxanasında Türkiyədə tapa bilmədiklərini burada araşdırmaq imkanı qazanır. Özkan Manavın xaricdə təhsil almasının səbəbləri arasında Amerikadakı musiqi mühiti ilə tanış olmaq, konsertləri dinləmək və özü kimi gənc bəstəkarlar haqqında məlumat əldə etmək idi.

[“...Kiçik də olsa yeni bir şey yazmağımı istəyirdi. İki dərstdə də solo alətlər üçün üç-dörd dəqiqəlik əsərlər yazmalı oldum. “Special lesson” adlanan fərdi dərstdə Lukas Foss şagirdləri ilə 50 dəqiqəlik fərdi iş görürdü. Növbəti həftə dərs bütün müəllim heyətinin iştirak etdiyi qrup işi şəklində keçirildi. Bu dərs aşağıdakı kimi aparıldı: Bir az tanınmış solo alət üçün yazdıqları musiqini Lukas Fossun dəvət etdiyi bir musiqiçi ifa etdi. Kursun əsas məqsədi musiqi ilə daha az tanınan alətləri tanımaq idi. Tələbələrin əsər yazdıqları alətlər arasında qarmon, orqan və zərb alətləri vardı”...].

Özkan Manav, xatirələrini bölüşərkən Lukas Foss ilə etdiyi qrup mühazirələrindən birində, yazdıqları bir əsərin ən maraqlı qeyri-adi hissələrini giriş və ya sonunu hissədən kiçik bir hissə ifa etməyimizi xahiş etdi. Hər bir tələbə o günə qədər yazdığı əsərlərdən birini seçdi, ifa etdi. Bu mühazirədə Özkan Manav, Op. 1 “Sinfonietta”nın son bir dəqiqəlik hissəsini ifa etmiş və hər kəsdən müsbət rəylər almışdır. Bəstəkarın fikrincə, belə tərz dərslərin müsbət tərəfi ondan ibarətdir ki, kompozisiya ilə bağlı anlayışların qrup dərslərində kollektiv şəkildə qiymətləndirilməsi və müzakirə edilməsi idi. [3]

Özkan Manavın yaradıcılığına nəzər salsaq 1980-1990-cu illər arasında yazdığı əsərlərində Stravinski, Bartok və Saygun kimi bəstəkarlardan təsirlənir.

İlhan Usmanbaşın tələbəsi olarkən, 1945-ci ildən sonrakı dövrün musiqi və texnikası ilə tanışlığının gətirdiyi yeniliklər səbəbiylə musiqisində fərqli effektlər ortaya çıxmağa başladı. 1993-1994-cü illərdə Ligeti, Lutoslavski, İves və Carter kimi bəstəkarların əsərlərini tanıyaraq 1945-ci ildən sonrakı dövrün musiqisi ilə maraqlandı və bu əsərlər sayəsində yaradıcılığında yeni səslər meydana gəlməyə başladı.

Bu dövrdəki əsərlərində türk musiqi elementlərini əks etdirən ünsürlərdən istifadə etmişdir. Bu fərqi Sinfonietta'nın ağır hissəsində (Lento) və Viola üçün Partitanın ağır hissəsində görmək mümkündür. Eyni

dövrdə lad-məqam mücərrədliklərini də daxil etdi. Minimalizm adlandırılacaq elementlər də onun musiqisinə təsir göstərdi. Ancaq bunlar Philip Glass və Steve Reichin minimalizminə bənzəmir, əksinə İlhan Usmanbaşın bəzi əsərlərində müşahidə etdiyimiz minimalizm üslubuna daha yaxındır. Viola üçün Partita, Skripka-Piano Sonatası və Andante Lugubre kimi əsərləri minimalizm xüsusiyyətlərə malikdir.

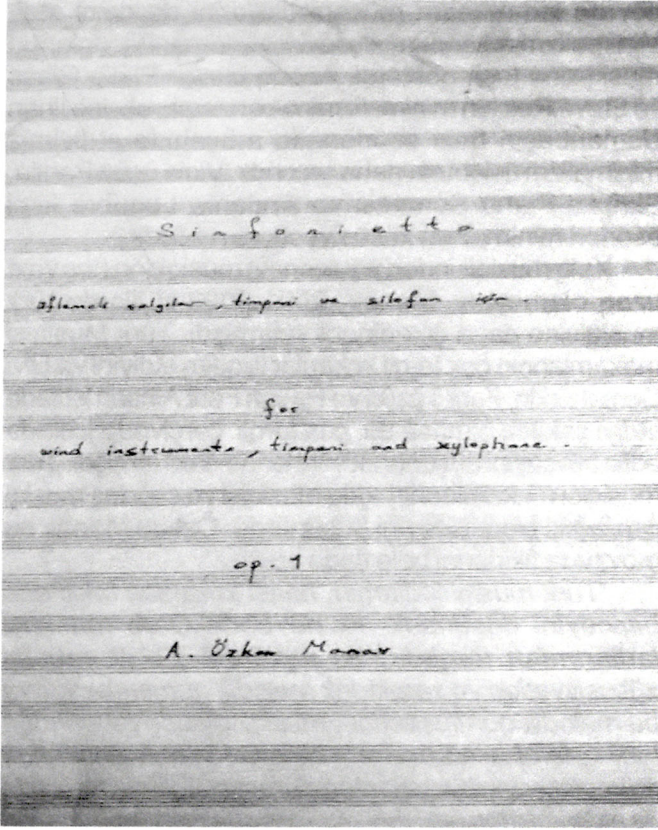
Xalq musiqisindən və ənənəvi musiqidən heç vaxt uzaq olamayan Manav, 2001-2002-ci illərdə türk musiqisinə daha çox diqqət yetirmişdi. Türk Musiqisi makamlarının çox fərqli imkanlar təqdim etdiyini və Ulvi Cemal Erkin, Ferit Tüzün və Hasan Ferit Alnarın istifadə etdiyi şəkildə olmasa da, çox fərqli çərçivədə istifadə edilə biləcəyini düşünərək əsərlərinə daxil etmişdi. Türk musiqisi makamlarının xalq musiqisi və çağdaş musiqi ilə əlaqəli ola biləcəyini düşünürdü. Özkan Manav bu mövzuda fikirlərini belə ifadə edir:

“Türk musiqi ladların hansı imkanları təklif edə biləcəyini düşünsək- ilk növbədə Qərb musiqisi ladlarından fərqlidir, bu aşkardır. Fərqli musiqi xüsusiyyətləri və xarakterik melodik quruluşlar var və bu melodik quruluşlardan, musiqi xüsusiyyətlərindən təbii ki, fərqli əsərlər çıxarıla bilər. Lakin türk musiqisinə müraciət edən bəstəkar temperasiya edilmiş əsərlərdə ifa etdiyimizdən ötrü türk musiqisində olan “komma”ları göz ardı edirik, göz ardı etmək məcburiyyətində qalıraq bəzən. Nəticədə bəstəkarın əslində xəyal etdiyi, çatdırmağa çalışdığı musiqi dinləyiciyə ötürülə bilmir, ikincisi və bəlkə də daha da önəmli, səsi daşımağa çalışırsan Bestenigar makamında ənənəvi anlayışdan kənara çıxsaq, səs ardıcılığına müdaxilə edilsə o makamdan çıxacaqsınız və bu zaman ciddi bir mücərrədlik yarana bilər. Amma mənim olduğum yer, kompozisiyadakı mövqeyim müasir musiqi mövqeyidir. Yəni klassik türk musiqisi bəstələmək iddiasında deyiləm. “Beynəlxalq İncəsənət Musiqisi” olaraq təyin etdiyim bir musiqi sahəsində çalışıram. Bu səbəbdən fərqli ənənələrə nəzər yetirib özümə uyğun olanı seçirəm, mütləq bağlı olduğum bir ənənə yoxdur. “Beynəlxalq İncəsənət Musiqisi” adını istifadə etməyimin səbəbi budur: Klassik Qərb Musiqisi dediyimiz musiqinin davamıdır. Ancaq elə bir musiqi növüdür ki, 20 -ci əsrdə nə klassik, nə də qərbdir. Bu musiqi bir növ dünya musiqisinə çevrilib.” [4] (nümünə 1)

II.1.1.Op. Sinfonietta, nəfəs alətləri, timpani və ksilofon üçün

Partitürada istifadə olunan alətlər: 2 fleyta, 2 qoboy, 2 klarnet, 2 faqot, 2 valtorna, 1truba, 1 trombon, timpani(litavr) və ksilofon.

Manav, Op. 1 nömrəli “Sinfonietta” adlı əsərindən əvvəl yazdığı əsərlərin bəstəkar yaradıcılığında yer verməməsinin səbəbi, həmin əsərlərin yaradıcılıq həyatının başlanğıcını təmsil edə bilməyəcəyini düşündüyü üçün opus nömrələri verməmişdi. Bunların arasında simli orkestr üçün Passakaliya, fortepiano üçün etüdlər və xor əsərləri var. Bu səbəbdən “Sinfonietta” 1-ci opus olaraq adlandırılır.

Nümunə1. A. Ö. Manav Simfonietta

Simfonietta, Manavın Adnan Sayqunla birlikdə çalışması nəticəsində ərşəyə gələn əsərlərindənədir (1989-1990). Bakalavr təhsilinin dördüncü ilində yazdığı bu əsərdə nəfəs alətləri ansambli ksilofon və zərb alətlərindən istifadə olunmuşdur. Əsər 14 musiqiçidən ibarət ansambl üçün hazırlanmışdır, 4 hissəlidir. Simfonietta, əsasən Qərb musiqisinin ənənəvi sonata formasına uyğun bir quruluşa malik olsa da, zaman-zaman türk musiqi üslubunun xüsusiyyətlərini də görə bilərik. Birinci hissə, ekspozisiya, işlənmə, reprizadan ibarət Sonata Allegro formasında yazılmışdır. Birinci hissə klarnet, faqot və valtornaların ritmik bərabərliklə əsas mövzunu aparan truba partiyasını müşayiət edir. Bu mövzunun ardından daxil olan qoboy partiyası ekspozisiyanı işlənməyə daşıyır. (nümunə 2)

Ekspozisiya A və B mövzularını ehtiva edir. İşlənmə bölməsi iki hissəyə bölünür. Qoboyun mövzusunda lirik motiv səslənərək bütün alətlərdən keçərək fugato əmələ gətirir. İkinci hissə də Fugatoya bənzər bir bölmədir. Fugato əsas mövzunun motivləri üzərində qurulub, inkişaf etdikdən sonra bağlayıcı hissə, repriza başlayır. Repriza eyni

ilə ekspozisiyanı təkrar edir və ikinci hissəyə keçid alır. (nümunə 3)

İkinci hissə, Segah makamının işləndiyi A-B-A quruluşunda uzanan üç hissəli formadadır. İkinci hissə xüsusən maraqlıdır, beləki, bəstəkar bu hissəni 1990-cı il Azərbaycanda yaşanan "20 Yanvar" faciəsinə həsr edib. İlk öncə hissə "Azərbaycan Şəhidlərinə" adlandırılsa da, sonra siyasi səbəblərdən "Sumqayıt Şəhidlərinə" dəyişdirilib, ki bu da ümumilikdə düzgün ifadə hesab olunmur. Bu hissədə bəstəkar İslam dinin Mövləvilik təriqətinin ayinlərdə sıx istifadə etdiyi melodik fiqurlar və türk dini musiqisinin ayrılmaz parçası olan 24/4 çəmbər metroritmik üsulundan istifadə edib. (nümunə 4)

İkinci hissə Segah makamı (ladı) əsasında yazılıb. Bu hissə A. Adnan Sayqunun simli kvartetindən ilhamlanaraq bəstələnmişdir. Kvartetin ağır hissəsinin izlərini tapmaq mümkündür, belə ki, "Simli kvartet" də violonçel partiyasında verilən, sonra isə birinci skripka, ikinci skripka və violanın əlavə edilməsi ilə irəliləyən melodik fikir, Segah makamı üzərində bənzər formada klassik türk musiqisinin üsullarından istifadə edərək tamamilən ikinci hissənin quruluşunu təşkil edir. Sayqun və Manav simli kvartet və simfoniətdə fərqli alətlərdən istifadə etsələr də nəticə etibarilə əsas mövzu həmfikirlik təşkil edir. Bu hissə bütün əsərin lirik mərkəzi hesab oluna bilər. İstifadə olunan alətlər, tembr çalarları bəstəkarın bu hadisələrdən nə dərəcə təsirləndiyini açıq şəkildə ifadə edir. Bəstəkar burada, fikir incələyi nümayiş etdirir, partituranı artıq yükləmədən, sufi musiqisinə xas olan tərki-dünyalıq motivlərini dinləyicilərə çatdırmağı bacarır. (Nümunə 5)

Ayrıca, alətlərin transpozisiyası baxımından və orkestrin ümumi ahəngi baxımından incələdikdə burada ayrı-ayrı hissələrdə Bela Bartok və Stravinskinin orkestrləşdirmə üslubuna, alətlərin imkanlarının istifadə şəklinə bənzərlik görə bilərik.

Nümunə 2 A.Ö.Manav Simfonietta. Hissə 1, ilk ölçülər

Nümunə 3. A.Ö. Manav. "Simfonieta", I hissə II bölmə (fugato)

35

- Sungait şəhirlərinə / for Sungait martyrs^(*)

Lento (1. ca. 56)

Nümunə 4 A.Ö. Manav "Simfonieta", II hissə ilk xanələr

(*) Azərbaycan, oktyabr. 1990 / Azerbaijan, January. 1990

Nümunə 5. A.Ö. Manav Simfonieta II Hisse (7-11 xanelər)

Taxta nəfəslilərin kanon girişindən sonra 24/4 ritmik quruluşda olan vuruşlar növbəli şəkildə ksilofon və digər zərb alətlərinə keçid alır.

Üçüncü hissə xarakterik bir Skertsodur. III hissə klarnetin qısa ara-ara canlanan scherzo tərzini əks etdirir. Valtomada səslənən nişabur deyişindəki motiv bu hissənin təməli hesab edilir.

Dördüncü hissə "perpetium mobile" davamlı hərəkətlə musiqi mətni inkişaf edir. Bu hissədə tipik rondo quruluşunu da görürük. Faqotun ifası başlayaraq bu bölmə onaltılıq ritmik fiqurların hərəkəti ilə bir alətdən digərinə keçərək sürətli irəliləyir. Bu bölmə digərlərindən daha aktiv və canlıdır. Digər hissələrdən daha qısa olan bu hissənin ifa müddəti sadəcə 4 dəqiqədir. (nümunə6)

Araşdırma nəticəsində belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, təhlil edilən əsərdə bəstəkar tərəfindən şərq-qərb sintezini açıq formada nümayiş etdirilib. Əsərin hər bir hissəsi həm türk xalq musiqisi nümunələrini eləcə də ritmik xüsusiyyətlərini daşıyır. Bəstələdiyi bütün dövrlərdə Manav, müasir yazı texnikası və zəngin bir orkestr dili (alətlərin ahəngdarlığı, diapozon və transpozisiya kimi vacib xüsusiyyətlərə diqqətlə yanaşma) ilə yaradıcılığında türk musiqisinin, xüsusən də makamların xarakterik xüsusiyyətlərindən istifadə etmişdir.

Özkan Manav, gənc nəsillə türk musiqisini geniş auditoriyalara daşıyan və dünyaya tanıdan gənc nəsillə türk bəstəkarlarımızdan biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Olcay Kolçak, A.adnan Saygun, İstanbul, kastaş yay.e. 2005
2. Evren Kutlay, 100 soruda Osmanlı Müziği, İstanbul, rumuz yay.e.2017
3. Süleyman Uludağ, Müzik ve Sema, İstanbul, kabalıcı yay. 2014
4. Bəstəkarla keçirilən görüşdən səs yazısı. İstanbul 24.10.2018

7

Nümunə 6. A. Ö. Manav Simfoniyyə IV hissə "Perpetuum mobile", 7-ci nömrədən

АЛИ ОЗКАН МАНАВ «СИМФОНИЕТТА»

В статье представлены жизнь и творчество турецкого композитора молодого поколения Али Озкана Манав, а также сделан анализ произведения «Симфониетта». Композитор написал произведение «Симфониетту» по мотивам «Струнного квартета» А. Аднана Сайгуна. Примечательностью этого произведения является то, что вторая часть произведения называется «Шехиды Азербайджана» и посвящена трагедии 20 января 1990-го года.

Ключевые слова: композитор, лад, традиционная музыка, мировая музыка, фактура, стиль

ALI OZKAN MANAV "SYMPHONIETTA"

The article presents the life and work of the Young Generation Turkish composer Ali Ozkan Manav, as well as an analysis of the work "Symphonietta". The composer composed his work inspired by A. Adnan Saygun's "String Quartet". Another peculiarity of this work is that the second part of the work is called "Martyrs of Azerbaijan", dedicated to the January 20 tragedy in 1990.

Keywords: composer, structure, mode, traditional music, world music, style